

מסורת הש"ס
 א. קדושין נ"ב. מנחות קא"ב (כל הענין). חולין קט"ז, א. ילק"ש תורה ש"א. שם ש"ט. שם תתצא. וראה בכורות ו"ב.
 ב. משנה טהרות פ"א מ"א. זבחים קה"ב. נדה נ"ב. נ"א. וראה ירושלמי שקלים פ"ה ה"א. ילק"ש נ"ד תתעד.
 ג. משנה עוקצין פ"ג מ"ג. נדה נ"ב. כריתות כא"א. וראה ירושלמי יומא פ"ו ה"ו. שם חגיגה פ"ג ה"ב.

גרסות

לה' אלהיך... תהיו לי בכת"מ: לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו... תהיו לי ובשר בשדה. וטעמא מאי מטמאי בכת"מ: מאי טעמיהו דרבנן בכמה כתיב: ואי לא חישוב עליה מאי טעמיהו ולרבנן מי אמר הואיל ואיסורו חישובו בכת"מ ועוד מילים אלה חסרות ובש"מ: ור"ש לא אמרין איסורו חישובו ולרבנן מי אמר הואיל ואיסורו חישובו ושם מביא גרסה: ומי אמרין איסורו חישובו.

ושואלים: אי הכי [אם כן]. שזה הוא טעמו של ר' שמעון, בשר בחלב, שלדעת ר' שמעון מיטמא טומאת אוכלים, מאי איריא [מה שייך]. מדוע ר' שמעון מנמק זאת בכך שהיתה לה שעת הכושר? תיפוק [תצא]. תילמד] לי הלכה זו מן הטעם שאוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים הוא, שהרי לדעת ר' שמעון בשר בחלב אינו אסור בהנאה, דתניא [ששנויה ברייתא], רבי שמעון בן יהודה אומר משום (בשם) ר' שמעון: בשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה, שנאמר באיסור זה: "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו" (דברים יד, כא), ולהלן, באיסור טריפה, הוא אומר: "ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" (שמות כב, ל), ויש ללמוד בגזירה שווה: מה להלן, בטרפיפה, שנאמר "אנשי קודש", אסור באכילה ומותר בהנאה, אף כאן בבשר בחלב, שנאמר "עם קדוש" — אסור באכילה ומותר בהנאה! ומשיבים: חדא ועוד קאמר [טעם] אהז ועוד טעם נוסף הוא אומר, חדא [אחת] — כפי שאמר ר' יוחנן, שבשר וחלב אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים הוא. ועוד, שהרי לדידה נמי [לישראל עצמו גם כן] הרי זה נחשב בכלל אוכל, שהרי היתה לו שעת הכושר. עד כאן נתבאר דעתו של ר' שמעון שהובאה בברייתא, שכל איסורי ההנאה שהזכיר התנא אינם מיטמאים בטומאת אוכלים, חוץ מבשר בחלב, מפני שהוא מותר בהנאה. ואם איתא [יש] מקום לומר שגם לאחר עריפה שרי [מתיר] רבי שמעון את פטר החמור בהנאה, ליתני [שישנה] התנא: ומודה רבי שמעון בבשר פטר חמור ובשר בחלב שמטמאין טומאת אוכלין! אלא מכאן שהוא מודה שפטר חמור אסור בהנאה לאחר עריפה, וכדברי רבה, ולכן אינו מיטמא. ודוחים: מכאן אין הוכחה, שכן יש לומר: אי דחשיב עליה [אם במקרה שחושב על פטר החמור, בשעת העריפה, שיאכלו ממנו אנשים — הכי נמי [כך גם כן] הריהו מיטמא טומאת אוכלים, לדעת ר' שמעון, לפי שאינו אסור בהנאה. ואולם הכא במאי עסקינן [כאן, בברייתא זו, במה אנו עוסקים] — במקרה דלא חשיב עליה [שלא חושב עליו] לאכילה, ואינו נחשב לאוכל משום שאין אנשים רגילים לאכול בשר חמור. ושואלים: ואם מדובר כשלא חישוב עליו לאכילה, טעמא מאי מטמאי רבנן [מהו הטעם שמטמאים חכמים] את בשר פטר החמור טומאת אוכלים? אמרוה רבנן קמיה [אמרו חכמים לפני] רב ששת טעם לדבר: הואיל ואיסורו חישובו, כלומר, האיסור על ישראל לאכול, הוא עצמו מחשיב אותו כאוכל. ומקשים: ולרבנן מי אמר [והרי שנינו במשנה] שלשה עשר דברים אמרו כנבלת עוף טהור, וזו אחת מהן — צריכה מחשבה מפורשת שיאכלו אנשים, כדי ליטמא טומאת אוכלים, שהרי אין אנשים רגילים לאכול נבלת עוף, ואולם אינה צריכה הכשר, כלומר, אין צורך שיפלו עליה מים תחילה כדי להכשירה לקבל טומאת אוכלים. ואי [ואם] אומר אתה כי איסורו של דבר הוא חישובו, למה לי מחשבה? הרי נבילה אסורה באכילה! ומשיבים: הא מני [משנה זו כשיטת מ' היא] — שיטת רבי שמעון היא, והוא אינו סבור שאיסורו של דבר הוא חישובו. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה ממשנה אחרת: נבלת בהמה טמאה (כגון סוסים וחמורים) בכל מקום שהוא,

אי הכי — דטעמא דרבי שמעון משום הנאה הוא. מה להלן מותר בהנאה — דכתיב: "לכלב תשליכון אותו" (שמות כג). לדידה נמי — לזרן ישראל עלמו, היטה לו שעת הכושר. אבל שור הנסקל ועגלה ערופה לא היתה לו שעת הכושר אפילו קודם לכן, דצדמה צדיה צחוקת איסור עומדת. ליתני ומודה רבי שמעון בפטר חמור — דהא יכול להאכילו לאחרים הוא. דלא חשיב עליה — לאכילה, ומשום הכי לא תני ליה, דסתמיהו לאו לאכילה קאי. ואיסורו חישובו — איסור דאסר ליה רחמנא לשראל משויא ליה אוכל, דכיון דאסר ליה — מכלל דלאו לאכילה לגוי הוא. צריכה מחשבה — לטמא טומאת אוכלין אס נגע צה(ן) שרץ, שאם נגע אחרי כן צאכלין כשרין — טעמא. וכל כמה דלא חשיב עליה — לית ציה שום טומאת מנגע, דנבלת עוף טהור אינה מטמאה אלא אם אכלה, ולא מטמאה אותן צגדים שהוא לצוש צשעת צעילה. ואינה צריכה הכשר — הואיל ויש עליה טומאה חמורה לטמא אדם וצגדים אס היה אוכלה. ואמר צכריתות צפרק "דס שחיטה" (כ"א, א): "וכי יותן מיס" וכו', מה זרעים מיוחדין שאין קופן לטמא טומאה חמורה לריבין הכשר — אף כל שאין קופן לטמא טומאה חמורה לריבין הכשר. ולא שייך הכשר אלא צטומאה קלה דאכלין, וכן מחשבה. רבי שמעון היא — דלית ליה איסורו חישובו.

תוספות

מה להלן אסור באכילה ומותר בהנאה כו' — תימה: דבפרק "כל שעה" (פסחים כ"ב), דריש איסי בן יהודה איסור באכילה מהכא, ואיסור הנאה יליף מקל וחומר דערלה. והשתא במאי פליגי? ויש לומר: קסבר תנא דהתם, כיון דמצוי לקיומי תרייהו, הגזרה שוה וקל וחומר — מקיימי. ומיהו קשה: דבכמה מקומות אתיא גזרה שוה ומפקינן מקל וחומר. כדאמר בכמה דוכתי: "שיכול", ועושה קל וחומר, והדר — "תלמוד לומר", אלמא אתיא גזרה שוה ומפקינן מקל וחומר! ופירש רבינו תם: קרא איירי במידי דאסור בהנאה, כגון קדשים שיצאו חוץ למחיצתו, דדריש בפרק "בהמה המקשה" (חולין סח, א) מ"בשר בשדה": כיון שיצא חוץ למחיצה — נאסר. ואף על גב דפשיטה דקרא בהיתר הנאה, כדכתיב: "לכלב תשליכון אותו", קסבר תנא דהתם: להכי אהני קל וחומר — דילפינן מקדשים דאיירי בהו נמי קרא. ותנא דהכא סבר: מטריפה דשריא בהנאה ילפינן, כפשטה, ולית ליה קל וחומר. דהכי נמי מאן דדריש איסור הנאה משלשה "לא תבשל", לית ליה קל וחומר. (ואם תאמר: מאן דדריש ליה מקודש, אית ליה קל וחומר) — תיפוק ליה איסור הנאה מ"כל בקודש באש תשרף", כדילפינן מיניה פרק "כל שעה" (פסחים כ"ד, א) פסולי קדשים: יש לומר: "עם קדש" ו"אנשי קדש" — מענין אחד, ודמו אהדדי. אי נמי, דנין חולין מחולין ואין דנין חולין מקדשים, כדאמר פרק "כיסוי הדם" (חולין פה, א).

נבלת בהמה טמאה בכל מקום ונבלת עוף טהור בכפרים צריכה מחשבה ואינה צריכה הכשר — "והחלב" לא גרסינן, דליכא למימר דאין צריך הכשר, דאי בחלב נבלה — הא אינה מטמאה טומאה חמורה, דכתיב (ויקרא ז): "יעשה לכל מלאכה", ואמאי לא נבעי הכשר? ואי שחוטיה — הרי שנינו בפרק "העור והרוטב" (חולין קכח, א): חזר רבי עקיבא להיות שונה כרבי יהודה, דהכשר שחיטה לא מהניא לחלב משום דאכתי לאו אוכל הוא, דהא בכפרים לאו בר אכילה היא עד דחשיב עליה. ובמסכת טהרות לא גרסינן

אסור בהנאה לאחר עריפה, וכדברי רבה, ולכן אינו מיטמא. ודוחים: מכאן אין הוכחה, שכן יש לומר: אי דחשיב עליה [אם במקרה שחושב על פטר החמור, בשעת העריפה, שיאכלו ממנו אנשים — הכי נמי [כך גם כן] הריהו מיטמא טומאת אוכלים, לדעת ר' שמעון, לפי שאינו אסור בהנאה. ואולם הכא במאי עסקינן [כאן, בברייתא זו, במה אנו עוסקים] — במקרה דלא חשיב עליה [שלא חושב עליו] לאכילה, ואינו נחשב לאוכל משום שאין אנשים רגילים לאכול בשר חמור. ושואלים: ואם מדובר כשלא חישוב עליו לאכילה, טעמא מאי מטמאי רבנן [מהו הטעם שמטמאים חכמים] את בשר פטר החמור טומאת אוכלים? אמרוה רבנן קמיה [אמרו חכמים לפני] רב ששת טעם לדבר: הואיל ואיסורו חישובו, כלומר, האיסור על ישראל לאכול, הוא עצמו מחשיב אותו כאוכל. ומקשים: ולרבנן מי אמר [והרי שנינו במשנה] שלשה עשר דברים אמרו כנבלת עוף טהור, וזו אחת מהן — צריכה מחשבה מפורשת שיאכלו אנשים, כדי ליטמא טומאת אוכלים, שהרי אין אנשים רגילים לאכול נבלת עוף, ואולם אינה צריכה הכשר, כלומר, אין צורך שיפלו עליה מים תחילה כדי להכשירה לקבל טומאת אוכלים. ואי [ואם] אומר אתה כי איסורו של דבר הוא חישובו, למה לי מחשבה? הרי נבילה אסורה באכילה! ומשיבים: הא מני [משנה זו כשיטת מ' היא] — שיטת רבי שמעון היא, והוא אינו סבור שאיסורו של דבר הוא חישובו. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] רביה ממשנה אחרת: נבלת בהמה טמאה (כגון סוסים וחמורים) בכל מקום שהוא,

עיונים

לדידה נמי הרי היתה לו שעת הכושר אבל האיסורים האחרים שהזכיר שם, כגון שור הנסקל — לא היתה להם מעולם שעת הכושר, שלא היו מותרים באכילה מעולם, גם בחייהם. שהרי כל בהמה בחזקת איסור אכילה עד שתישחט כראוי, ובשעה שהיא בחיים אינה ראויה לקבל טומאה (ראה רש"י מנחות קא. ב ד"ה ועוד לדידה נמי). ומצד זה, גם כלאי הכרם, למרות שהיו ראויים לאכילה קודם שנאסרו — לא היו ראויים לקבל טומאה בשעה שהיו מחוברים לקרקע.
חדא ועוד קאמר תירוץ זה מופיע בכמה וכמה מקומות בגמרא, כדי להסביר מדוע משתמש תנא או אמורא בנימוק מסויים לדבריו, כאשר יש לכך נימוק אחר, מן הסברה או ממקור אחר. ועיקרו, שהנימוק העיקרי אינו מוזכר כיון שהוא ידוע, וכאילו נאמר במפורש. ולא הובא הנימוק השני אלא כתוספת טעם, כדי לנמק את הדין גם לשיטה שאינה מסכימה עם הטעם העיקרי, כפי שהוא לפנינו, שהתנא מוסיף טעם גם לשיטת מי שאינו סבור כר' שמעון בענין בשר בחלב.
אי דחשיב עליה הגדרת אוכל לענין טומאת אוכלים היא דווקא לגבי דבר שסתמו עומד לאכילת אדם באותו מקום, אפילו על ידי גויים, וכפי שמתבאר להלן בעמוד זה. ואם לא כן — אינו מיטמא טומאת אוכלים. ומכל מקום, גם דבר שבסתמו אינו עומד לאכילה, כגון בשר חמור, אם מחשיבים עליו לאכילה במפורש — הריהו נחשב לאוכל.

הואיל ואיסורו חישובו רבינו גרשום מפרש שהחומרה שיש בפטר חמור, שהוא אסור על ישראל באכילה — היא עצמה נותנת לו דין טומאת אוכלים, בלא התנאים הנצרכים בדרך כלל בדין טומאת אוכלים. אבל רש"י מסביר כי לא היה מקום כלל לאסור את בשר החמור באכילה אם לא היה נחשב ראוי לאכילה לבני אדם, והאיסור מנלה איפוא כי בשר החמור נחשב לאוכל (ראה ע"ז סח, ב).
נבלת עוף טהור צריכה מחשבה ואינה צריכה הכשר נבילה האמורה בענין זה היא בעל חיים שלא נשחט כראוי. וטעם הדבר שהיא צריכה מחשבה כדי לקבל טומאת אוכלים — משום שבסתם אינה עומדת לאכילה, וכגון בכפרים, כמבואר להלן (רע"ב טהרות פ"א מ"א). ואינה צריכה הכשר — משום שסופה לטמא טומאה חמורה, שהרי בשעה שכזית מנבלת העוף הטהור נמצא בבית הבליעה של האדם — הריהו מטמאה בגדים שעליו, דבר זה עצמו מכשירה לטומאת אוכלים.
נבלת בהמה טמאה וכו' צריכה מחשבה רש"י פירש כי אינה עומדת בסתמה לאכילה, משום שמאוסה היא. שאין אנשים אוכלים בשר חמורים וסוסים (מלאכת שלמה בשם ר' יהוסף אשכנזי). ורש"י מוסיף כאן צד נוסף, שהגדרת "אוכל" תלויה לא רק בנהוג בני האדם, אלא גם במידת בריחוק ("דיחוי") שלו מהיתר אכילה לישראל, וכפי שמתבאר בהמשך הסוגיה.

מסורת הש"ס
 ד. משנה עוקצין פ"ג מ"ג.
 נדה נב, כריתות כא, א.
גרסות
 וזו אחת מהן בכת"י מילים
 אלה חסרות.
והחלב בכפרים יש בכת"י
 כבמשניות: **בכפרים** וראה
 רש"י ותוס'.

נבלת בהמה טמאה בכל מקום – שהיא. סתמא לאו לאכילה קיימא, דמאיסה. ועוד, שיש לה שני דחויין: אחת – שלא נשחטה, ואחת – טמאה היא. וכן נבלת עוף טהור. וחלב – שומן של נבלת טהורה. בכפרים – דעניים הם, ואין רגילין לאכול עופות ושומן – נריכין מחשבה להאכילן לגוי, ואם לאו – אין מטמאין טומאת

וְנָבֵלַת עוֹף טָהוֹר וְהַחֲלֵב בַּכִּפָּרִים – צְרִיכִים מִחֲשָׁבָה וְאֵינָם צְרִיכִים הֶכְשֵׁר. וְאִי אָמְרַתְּ אִיסוּרוֹ חִישׁוּבוֹ, לְמָה לִי מִחֲשָׁבָה? הֲרֵי שְׂמֵעוֹן הִיא. – תָּא שְׂמַע: וְנָבֵלַת בְּהֵמָה טָהוֹרָה בְּכָל מְקוֹם, וְנָבֵלַת עוֹף הַטָּהוֹר, וְהַחֲלֵב בְּשׁוּקִים – אֵינָן צְרִיכִין מִחֲשָׁבָה וְלֹא הֶכְשֵׁר. הָא טְמָאָה – בְּעֵינָא מִחֲשָׁבָה! וְכִי תֵימָא: הָא מְנִי רַבִּי שְׂמֵעוֹן הִיא, הָא מְדִסִּיפָא רַבִּי שְׂמֵעוֹן הָוִי – רִישָׁא לָאו רַבִּי שְׂמֵעוֹן. דְקִתְנִי סִיפָא, רַבִּי שְׂמֵעוֹן אוֹמֵר: אֵף הִגְמַל וְהָאֲרֵיבָת וְהַשֶּׁפֶן וְהַחֲזִיר אֵינָן צְרִיכִין לֹא מִחֲשָׁבָה וְלֹא הֶכְשֵׁר, וְאָמַר רַבִּי שְׂמֵעוֹן: מָה טַעַם – הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּהֵן סִימְנֵי טְהָרָה! אֲלָא אָמַר רַבָּא: דְכוּלֵי עֲלָמָא לָא אָמְרִינָן אִיסוּרוֹ חִישׁוּבוֹ. וְאִי דְעֲרִפְיָה מִיַּעֲרָף – הָכִי נְמִי,

והמשיבים: הא מני [ו] גם כן כשיטת מי היא? – שיטת רבי שמעון היא. ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ראה נוספת ממה ששנינו: נבלת בהמה טהורה בכל מקום, ונבלת עוף טהור והחלב בשווקים, כלומר, בערים גדולות שיש בהן שווקים, ויש שם אנשים האוכלים אותם – אינן צריכין מחשבה ולא הכשר כדי שייטמאו טומאת אוכלים. ונדייק: דווקא נבלת בהמה טהורה אינה צריכה מחשבה, הא [אבל] נבלת בהמה טמאה בעיא [צריכה] מחשבה. ואם איסורו חישובו למה לי מחשבה? והרי היא אסורה באכילה לישראל! וכי תימא הא מני [ואם תאמר שגם משנה זו כשיטת מי היא?] – שיטת רבי שמעון היא, הא מדסיפא [הלוא מתוך שסופה] שיטת רבי שמעון הוי [הוא], רישא לאו [תחילתה, ששנויה בסתם, אינה] כשיטת רבי שמעון. דקתני סיפא [שהרי הוא שונה בסוף], רבי שמעון אומר: אף הגמל והארנבת והשפן והחזיר אינן צריכין לא מחשבה ולא הכשר כדי ליטמא בטומאת אוכלים. ואמר רבי שמעון: מה טעם? הוואיל ויש בהן מקצת סימני טהרה (ראה ויקרא יא, ד–ז). ואם כן לא ניתן להעמיד את מחלוקת ר' שמעון וחכמים בשאלה האם איסורו חישובו! אלא אמר רבא: דכולי עלמא לא אמרינן [לדעת הכל אין] אנו אומרים איסורו חישובו, וגם לדעת חכמים. ובפטר חמור, אי דערפיה מיערף [אם במקרה שערף אותן] – הכי נמי [כך גם כן] גם חכמים סבורים שאינו מיטמא טומאת אוכלים, מאחר שלא חישב עליו. אלא,

הואיל ומטמאה טומאה חמורה צעוד שהיה זה זית שלם, צעודה היא מחוברת צננלה. נבלת בהמה טהורה בכל מקום – סתמא לאכילת גוי, דלא מאיסה. ועוד, דלגבי ישראל אין זה אלא דיחוי אחד. הלכך אינה נריכה מחשבה לקבל טומאת אוכלין, להצטרף פחות מכזית הימנה לפחות מכזית אוכלין. וכן נבלת עוף טהור והחלב של שחוטה. בשווקים – צרכים. דיש זה רוב עם, ועשירים הם, ורגילין לאכול רוב עופות ושומן. ולא הכשר – נבלת בהמה ועוף – משום דמטמאין טומאה חמורה, ואלו שחוטה צשווקים – משום שכבר הוכשר בשחיטה, דכיון דלא צעי מחשבה, אהני ליה הכשר שחיטה. הא טמאה בעיא מחשבה – ולא אמרינן: איסורו זה חישובו! אף הגמל – דינו כבהמה טהורה, הואיל ויש בו אחד מסימני טהרה. ומדאוסף רבי שמעון צסיפא – מכלל דרישא רבנן היא, ושמע מינה: לית להו איסורו חישובו. וגבי פטר חמור דמטמאין לעיל – נדחשיב עליה הוא. ואפילו הכי מטמא רבי שמעון, דאכול שאי אמה יכול להאכילו לאחריים הוא, דמודה לאחר עריפה שהוא אסור, כדכרנה. אלא אמר רבא – דכולי עלמא לא אמרינן איסורו חישובו גרידא, ואפילו הכי פלוגמייהו דללא חשיב, וליתא לדכרנה. ודקשיא לך: מאי טעמא דרבנן? אי דערפיה מיערף – הכי נמי דמודו רבנן דלא מטמא טומאת אוכלין, הואיל ולא חשיב עליה.

הואיל ומטמאה טומאה חמורה צעוד שהיה זה זית שלם, צעודה היא מחוברת צננלה. נבלת בהמה טהורה בכל מקום – סתמא לאכילת גוי, דלא מאיסה. ועוד, דלגבי ישראל אין זה אלא דיחוי אחד. הלכך אינה נריכה מחשבה לקבל טומאת אוכלין, להצטרף פחות מכזית הימנה לפחות מכזית אוכלין. וכן נבלת עוף טהור והחלב של שחוטה. בשווקים – צרכים. דיש זה רוב עם, ועשירים הם, ורגילין לאכול רוב עופות ושומן. ולא הכשר – נבלת בהמה ועוף – משום דמטמאין טומאה חמורה, ואלו שחוטה צשווקים – משום שכבר הוכשר בשחיטה, דכיון דלא צעי מחשבה, אהני ליה הכשר שחיטה. הא טמאה בעיא מחשבה – ולא אמרינן: איסורו זה חישובו! אף הגמל – דינו כבהמה טהורה, הואיל ויש בו אחד מסימני טהרה. ומדאוסף רבי שמעון צסיפא – מכלל דרישא רבנן היא, ושמע מינה: לית להו איסורו חישובו. וגבי פטר חמור דמטמאין לעיל – נדחשיב עליה הוא. ואפילו הכי מטמא רבי שמעון, דאכול שאי אמה יכול להאכילו לאחריים הוא, דמודה לאחר עריפה שהוא אסור, כדכרנה. אלא אמר רבא – דכולי עלמא לא אמרינן איסורו חישובו גרידא, ואפילו הכי פלוגמייהו דללא חשיב, וליתא לדכרנה. ודקשיא לך: מאי טעמא דרבנן? אי דערפיה מיערף – הכי נמי דמודו רבנן דלא מטמא טומאת אוכלין, הואיל ולא חשיב עליה.

תוספות

ליה. עד כאן לשון הקונטרס. לפי שיש פירושים שאין כתב בהן. ושמו מאחרים הוגה. ואף על גב דרב פפא מוקי התם ב"העור והרוטב" (שם) פלוגתא דתנאי בהיתר מחשבה, מכל מקום מסתבר, דהכי סתם משנה דמסתת טהרות סברה כי חזרה. ובסיפא גרסינן לה שפיר: החלב בשווקים אין צריך לא מחשבה ולא הכשר, ובחלב שחוטה אמרינן. וכן פירש הקונטרס.
ונבלת עוף טהור בכפרים – פירש הקונטרס: עניים הם, ואין רגילין לאכול עופות. ונראה לפרש טעם אחר: בשווקין יש אוכלין מרובים, וקונין כל דבר. בכפרים אוכלים מועטים, ולא זבני אלא מידי מעליא.
נבלת בהמה טהורה בכל מקום – מה שיש חילוק בין טמאה לטהורה, ואף על גב דתרווייהו לא מזבין אלא לגוי, וחפצים הם בחזיר יותר, כדאמרינן התם חולין (ז, א): "ובתים מלאים כל טוב" – (כותל) [קדלן] דחזיר, ואמרינן במגילה (יג, א): "וישנה לטוב" – כתלי דחזירי. מכל מקום, מה שהיא טהורה משוי אוכל בראויה מעט, הואיל וכשאינה נבילה אוכל גמור הוא לישראל. ומהאי טעמא מהני לרבי שמעון בגמל וארנבת שפן וחזיר סימני טהרה לשוויי אוכל, כדאמר בסמוך. ובקונטרס נמי פירש כאן: נבלת בהמה טמאה, כל מקום שהיא – סתמא לאו לאכילה קיימא, דמאיסה. ועוד יש עליה שני דחויין: אחד – שלא נשחטה, ועוד – דטמאה היא. וגבי נבלת בהמה טהורה פירש: סתמא לאכילת גוי, דלא מאיסה. ועוד, לגבי ישראל אין בהן אלא דחוי אחד, הילכך אינה צריכה מחשבה.
והחלב בשווקים – פירש הקונטרס: רגילים לאכול עופות ושומן. משמע שרוצה לומר דכל שומן קרוי חלב. ולא מיירי דוקא מחלב האסור, כגון תותב קרום ונקלף (חולין מט, ב).

עיונים

ונבלת העוף טהור וכל שכן נבלת עוף טמא צריכה מחשבה כדי ליטמא טומאת אוכלים. אלא שיש כאן הדגשה, שאפילו נבלת עוף טהור, שמתחילתו היה ראוי לאכילה לישראל, אינה קרויה בסתם אוכל, וצריכה מחשבה (רבינו גרשום). ובטעם הדבר הסביר רש"י, כי בכפרים האנשים עניים ואינם רגילים לאכול עוף. מה שאין כן בשווקים שבערים הגדולות, שם אנשים עשירים יותר, ורגילים לאכול. ובתוס' הביאו פירוש הפוך (המפועי ברש"י במקומות אחרים, ראה חולין קכא, א ועוד) – שבכפרים הבהר מצוי לכולם, ואין אנשים רגילים לאכול עופות, שאינם נחשבים כל כך. אבל בשווקים שבכרכים – יש גם אנשים האוכלים עופות.
והחלב בכפרים רש"י פירש שמדובר כאן בחלב נבלת בהמה טהורה, שנאכל דווקא בשווקים אבל לא בכפרים (אבל חלב נבלת בהמה טמאה אינו נאכל גם בשווקים, וצריך מחשבה בכל מקום). ולאחר מכן חזר בו ומוקח "והחלב" מגרסת במשנה (כפי שהוא אכן בגרסת המשניות שלנו. וראה בתוס'). וטעם הדבר, שאף שלענין הרגלי האכילה של בני הכפרים נחשב חלב בהמה כעוף, וצריך מחשבה, מכל מקום חלב נבלת בהמה טהורה בוודאי צריך הכשר, שהרי אינו מטמא כבשרה.
והחלב בשווקים רש"י פירש כי הכוונה היא לחלב של בהמה טהורה שנשחטה כראוי, שאינו צריך מחשבה – שהרי נאכל בשווקים. ואף אינו צריך הכשר, לפי שהעומד בסתמו לאכילה – שיחשה מכשירתו לקבל טומאה. אבל הרמב"ם פירש כי הכוונה היא לחלב של נבלת בהמה טמאה, וטעם הדבר שאינה צריכה הכשר – משום שהוא מטמא כבשרה (שלא כחלב נבלת בהמה טהורה).

אלא אמר רבא וכו' מהלך דברי הגמרא עד כאן כך הוא: רבה הוכיח כי פטר חמור אסור בהנאה לאחר עריפתו, גם לדברי ר' שמעון, ומשום כך אינו מיטמא טומאת אוכלים. הוכחה זו נדחתה, משום שניתן לומר שפטר חמור אינו מיטמא לדעת ר' שמעון, גם אם הוא מותר בהנאה – כשלא חישב עליו לאכילה. ואילו חכמים חולקים עליו ומטמאים במקרה כזה, משום שהם סבורים שדי באיסורו כדי להחשיבו כאוכל. הסבר זה למחלוקת נדחה. ולפי זה חזרת איפוא הוכחתו של רבה, שר' שמעון מטמא את פטר החמור משום שהוא אסור בהנאה, שהרי בפשטות מדובר כשהישיב עליו להאכילו. וכאן מציע רבא (החולק אף הוא על רבה) הסבר אחר למחלוקת, גם אם מדובר בברייתא זו שלא חישב על פטר החמור להאכילו.
ואי דערפיה מיערף הכי נמי לדעת רש"י, הכוונה היא שבמקרה של עריפה גם חכמים סבורים שיש צורך במחשבה כדי לטמאו. ואילו לדעת רבינו גרשום כוונת הדברים הפוכה, שגם לדעת ר' שמעון אין צורך כלל במחשבה כדי להכשירו. וטעם הדבר, מפני שדין עריפה כדון שחיטה רגילה, שמביאה לידי קבלת טומאה גם בלא מחשבה. ולא טיהר ר' שמעון אלא במקרה אחר, כשהוא נשחט במחשבה מפורשת שלא על מנת לאוכלו.

אורה ההלכה
נבלת בהמה טמאה וכו' ונבלת עוף טהור ואלו צריכים מחשבה ליחדם למאכל אדם, ואין צריכים הכשר כדי ליטמא בטומאת אוכלים: נבלת העוף הטהור בכפרים, ונבלת בהמה טמאה בכל מקום. והוא שחשב על פחות מכזית, אבל בכזית – אב הטומאה הוא. כמשנה. (רמב"ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"ג).
נבלת בהמה טהורה וכו' והחלב בשווקים נבלת בהמה טהורה בכל מקום, ונבלת עוף טהור, וחלב בהמה טהורה בכרכים, אינם צריכים מחשבה כדי ליטמא בטומאת אוכלים לפי שהן מיוחדים למאכל אדם, ואינם צריכים הכשר – מפני שסופם לטמא אדם וכלים בכזית, וכל המטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר. כמשנה. (רמב"ם שם).

